

RÁCZ JÁNOS

BLAHA LUJZA BALATONFÜREDEN

II. rész

NAVIGARE NECESSE EST!

Előző számunkban Blaha Lujza, a hírneves színésznő balatonfüredi nyaraira emlékeztünk. Nem említettük a Balatonnál töltött éveinek egyik igen érdekes mozzanatát, a vitorlássport berkeiben tett próbálkozását. A tó első vitorlásflottája a Festetics családnak köszönhető, amely a fenékpusztai rév mellett hajóácstelepet létesített. A tó két vége közötti áruszállítás lényegesen egyszerűbb volt a vízen, mint a szárazföldi utakon. A hajók Keneséig általában faárut, visszafelé sót szállítottak. Minden idők legnagyobb balatoni vitorlását, a Phoenix-et gróf Festetics György építtette 1797-ben. A Magyar Mercurius ad először híradást a Balaton akkori büszkeségéről, amelynek sok csodálója és híres látogatója volt. A Balaton kihasználatlansága, a partok kihaltsága mellett az egyetlen kedveltebb nyaralóhely Balatonfüred lett. Széchenyi István - Himfy nevű, a Fertő tóról hozott - vitorlásával ugyan bejárta a Balatont, de követője nem akadt. Kossuth és Széchenyi emelt szót a balatoni hajózás érdekében, a Kisfaluvidék gőzhajó vízrebocsátásával és kikötők építésével 1847-től rendszeres hajójárat létesült számos kikötőbe. A vitorlássportban fellendülést annak az eseménynek az 1866-ban elterjedt híre hozott, hogy Erzsébet királyné ellátogat Balatonfüredre. A magyar főurak a kedvelt királyné szórakoztatására vitorlásokat hozattak a tóra. 1867 tavaszán megalakult „Erzsébet királyné különös pártfogása” alatt a Balaton-Füredi Yacht Egylet. A ránk maradt névsor szerint tagjainak csaknem a fele az arisztokrácia soraiból került ki. Már a XIX. század balatoni vitorlázásának is elsősorban Füred volt a központja, Richard Young hajóépítő műhelyében 1880-tól

kezdték meg a túra- és a verseny vitorlášhajók építését. 1882-ben rendezte meg a Györi Csónakázó Egylet sportszakosztálya az első igazi vitorlášversenyt, melyet azután egyre több követ. A Veszprém című lap 1884. szeptember 7-i száma „Regatta a Balatonon” címmel tudósít a nagy versenyről: „*Tavasszal alakult meg Stefánia koronahercegné védnöksége alatt a Vitorlázó Egyesület, ennek versenyeit tartották négy napon át, az utolsó napon Stefánia díjáért.*” Ez az egyesület lett a kikötővel, díszes klubházzal rendelkező Stefánia Yacht Egylet 1885-ben. Az egylet névadója és védnöke 1892-ben és 1896-ban látogatott el Füredre, ahol a gavallér magyar főurak jóvoltából fejedelmi elhelyezésben, pompában és szórakozásban volt része. A vízen is rendeztek nagy mulatságot, három hajót összekötve, a nagy bálteremben nagy tánc volt, utána vacsora, majd a klubházban reggelig tánc. Az udvarmester nagy megrökönyödésére, Őfensége ugyancsak kivette részét a táncból, és járta a csárdásnak nevezett „barbár ugrándozást”. Ezidőtájt töltötte nyarait Blaha Lujza is Füreden, élvezte a fürdőváros kellemes életét, és ismerkedett meg a vitorlázás szépségeivel, és sajnos árnyoldalaival is.

Krúdy Gyula írta Blaháné meséi című elbeszélésében (in: Magyarország, 1927. szept. 11), hogy „*Miután egykor e sorok írója is gyakran üldögélt Blaháné füredi vizitszobájában, sok mindenről tájékozódást nyert a füredi eseményekről, amelyeket sohasem tudhatott volna meg, ha mint egyszerű fürdővendég sétáltatja esernyőjét a platánok alatt ... Mesélt a régi Füredről, amikor még kocsikon volt szokás ide megérkezni - az egyik út a Bakonyon vezetett át, és az idősebb gavallérok felporozták a pisztolyaikat, mint a betyárok idejében. Hogy tudta ő ezt a Füredet, amelyen valóban olyan komolyan vették az Anna-bálokat, mint országos eseményeket, amelyek jelentős nyomokat hagytak a férfi és női nemzedékek életében? Hogy tudta Mitskei, Matskási, Mislei, Purgly, Bizay, Esterházy és mások történetét, akik csak egy elröppent női mosolyt is fakasztottak valaha furcsa, tizenkilencedik századbeli kalandorságukkal, groteszkségükkel! (Igaz, hogy minden magyar külön megfordult valaha Füreden, és hagyott maga után valami emléket, ha mást nem, egy anekdotát.) Egy olyan magyar úri társadalomnak a vizitkártyái hullajdoztak ki*

Blaháné kézimunkakosarából, amely magyar társadalomra ma már alig emlékszik valaki. Hiszen igaz, hogy ezek a kedves gavallérok, akik az ország különböző részeiből nyaranta mindig előjöttek, és néha a helybeli cigánybandákat is elhozták magukkal (mintha Füreden nem lett volna cigány), csak ezért igyekeztek ide a Nyírségből, a Bácskából, a hevesi meg a felvidéki birtokaikról, hogy Blahánénak hódolataikat bemutassák, de hát Blaháné mégsem állhatta az éjről éjre megisméltető szerenádokat, amikor az ország legkülönbözőbb cigánybandái méregették össze tudományukat a kúria ablaka alatt." Krúdy tehát személyes élményeket is gyűjtött az egykori füredi eseményekről, járt a fürdőtelepi templommal szemközti fehér falú, régebbi nemesi kúriára is emlékeztető földszintes házban, Blaháné portáján, az épület bal szárnyában lévő vizitszobában, melyet családi fotográfiák, kézimunkák, háziszövésű szőnyegek, tarka gyékények ékesítettek. Még egy zöld cserépkályha is volt a sarokban. Itt hallgatta a hárászkendőbe burkolózó, magas hátú karosszékben megtelepedett Blaha Lujza elbeszéléseit Szindbád, a hajós. Azonban a művésznő vízi kalandjairól mégis csupán szűkszavúan emlékezik meg: *„Blaháné meséi ott a füredi kúriában alig mentek messzebb a Balaton partjánál, mert a nagy vizet nem szerette a nemzet csalogánya azóta, amióta a Balaton oly gorombán megtáncoltatta a jachtját, hogy a művésznőnek ijedségében segítség után kellett kiáltoznia. (Szerencsére kéznél volt későbbi férje, Splényi báró, aki habozás nélkül a bajba jutott csalogány segítségére sietett. Nem is ment a Balatonra többé Blaháné."* Ennél a pár mondatnál lényegesen többet tudhatunk meg a híres színésznő naplója Balatonfürednek szentelt fejezetéből (in: Blaha Lujza naplója. Bp., 1987). Nagy szerelmese volt a Balatonnak, sokat sétált a partján, rendszeresen fürdött a tó vizében. Az egyik első vendége volt tavasszal Fürednek, és az utolsók között utazott el a szezon végén. Naplójában olvashatjuk: *„Azt tapasztaltam, hogy nekem nagyon jót tesz a vízi levegő, néhányszor bérelt jachton kimentem vitorlázni, később Hertelendy Ferenc szívességéből használtuk az ő „Olyan nincs” nevű hajóját, s mikor Hertelendy azt látta, mily nagy kedvtelésekre van a jachtozás, felajánlotta azt nekem. Én meg a vízi levegő kitűnő hatását érezve, az „Olyan nincs”-et megvettem."* Együtt a hajó két füredi matrózával. Blaha Lujza felújította és a számára szükséges tárgyakkal felszerelte jachtját. Ugyan nagyobb szélben lehetőleg nem vitorlázott vele (ha mégis úgy alakult, hogy zordabb viszonyok közé keveredtek, levonult a fedélzetről a kajütbe), szinte minden idejét a hajón töltötte. Kellemes szellőben szép túrákat tettek Almádba, Tihanyba, néha át Siófokra vacsorázni.

Szélcsendben is kivitette magát a horgonyon álló vitorlásra, elüldögélt az árnyéktartó ponyva alatt. Behűtött italokban és élelmiszerekben sem szenvedett hiányt. Mint írja, *„Vendégeimet hajómon fogadtam. Ott zsúrozotunk, ha mindjárt délelőtt tíz óra volt is. De hát a balvégzet úgy hozta magával, hogy ezt az üdítő időtöltést sem élvezhettem sokáig."*

A balul sikerült túrára céloz, melyet Krúdy is említ. Annak idején a hírlapok kimerítően foglalkoztak az esettel, számos - részben egymásnak ellentmondó - tudósítás látott napvilágot róla. (Az újságírás azóta is ilyesféle műfaj sajnos!) Ezért inkább támaszkodjunk továbbra is Blaha Lujza naplójára! Annál is inkább, mert ő volt ott, továbbá mert kimerítően és szemléletesen adja elő a történeteket. 1894 augusztusában határozta el néhányan Füreden, hogy több hajóval és családostól háromnapos túrát tesznek a Nagy-Balatonon, Révfülöp, Badacsony és Fonyód érintésével egészen Keszthelyig. Ellátták a hajókat a szükséges élelmiszerekkel és egyéb túrafelszereléssel, és augusztus 17-én útra keltek. (Már az időpont megválasztása sem volt szerencsés, hiszen a Balatont jól ismerők tudják, hogy e hónapban husadika táján szinte mindig elromlik az idő, erős lehűléssel, nagy széllel eső szokott jönni!) Az első napon Badacsonyig értek, ahol partra szálltak és hangulatos vacsora után a Hableány Szállóban éjszákáztak. A művésznővel azonban, amint behunyta a szemét, az egész napos vitorlázás nyomán himbálózott az ágy, nem tudott elaludni, s már hajnalban visszasi-etett a hajójára. El is ment a kedve az út folytatásától, Keszthelyről lemondva felszedték a horgonyokat, és vitorlát bontva Füred felé indultak. Az egyre gyengülő reggeli széllel ugyan egészen Tihanyig eljutottak, ott azonban a beálló teljes szélcsendben a hajó megállt. A csendes vízen ebédeltek, amikor a révészek figyelmeztető kiáltását hallották, és Füred felől, a tihanyi hegyek felett sötét porfelhő emelkedett. A matrózok azonnal elkezdtek bevonni a vitorlákat, de csak hárommal végeztek, kettő még fent maradt, amikor a vihar megérkezett. Elsötétedett a láthatár, megeredt a zápor, cikáztak a villámok és dörgött az ég. Még a tapasztalt régi vitorlázóknak is elszorul a torkuk, amikor a hirtelen érkező balatoni vihar lecsap, Blaha Lujza gyermekeivel, nővérével ugyancsak megijedhetett az elemek tombolásától! Naplójában három-négy méteres hullámokról ír, ez természetesen - különösen az északi szélről védett és elég keskeny, Tihany alatti víz - jókora túlzás, a Balatonon a másfél méteres hullám már ritka. Hajójuk kormányosa szembe akart indulni a viharral Füred felé, a művésznő férje azonban jobbnak látta, ha a sekély vizű somogyi partok mentén a siófoki móló felé igyekeznek. Felesége és lánya le-

ment a védett kajütbe (ahol azonban igen hamar tengeribeteg lesz az ember), a többiek ahogy tudtak, segítségükre voltak a matrózoknak. Blaha Lujza utóbb azt írja, „*hogy mily nagy veszélyben forogtunk, azt bizonyítja, hogy a füredi Jacht Klub verandájáról távcsővel figyelemmel kísérték hajónkat. Inkey István vice-commodore és Elek Gusztáv, mivel csak a jacht első részét látták, azt hitték, hogy már hajótörést szenvedtünk, és a nagy Eleonóra jachtot nyolc matrózzal segítségünkre és felkeresésünkre küldötték. Másfél órai hullámtánc után, mely alatt az eső, villámlás és dörgés nem szünetelt, a siófoki móló irányába értünk. Mondhatom, ez a másfél óra rettenetes volt, melyhez hasonlót még sohasem éltem át. Megsemmisülve adtam meg magamat sorsomnak, kiszolgáltva egy tomboló elem szeszélyének, mindnyájunkat a jó Isten kegyébe ajánlva. A csendet csak Sárika velőtrázó sikoltása zavarta meg, mikor az „Olyan nincs”-et egy-egy nagy hullám oldalt fektette. Az én eszemben csak szegény gyermekeim jártak, arra gondolva: hogy éltek tavaszának elején ily nyomorult módon fognak elpusztulni.*”

Azonban nagyobb baj nem történt, a hajó dőlését, „oldalra fektetését” túl komolyan vette Blaha Lujza, ez tökesúlyos hajók esetében nem jelent komoly veszélyt. Szerencsésen eljutottak Siófokig, a mólónál viszont - rossz manőver folytán - a kőpartba ütköztek. Emiatt először férje és az egyik matróz a vízbe ugrottak, hogy a hajó orrát jó irányba fordítsák, mire Blaha Lujza, érezve a zökkenést, hallva a ropogást és látva az elérhető közeli szárazföldet, önkéntelenül utánuk ugrott. A többiek pedig azonnal követték rossz példáját. Bizony ez a vízbe ugrás a kőmólónál rosszul végződhetett volna!! A parton bámuló közönség vette őket körül, de átázva a fürdőtelep szállodájába siettek. Hajójuk pedig baj nélkül bejutott a kikötőbe és horgonyt vetett. Két főorvos is érkezett, tanácsukra meleg teával, ágyba bújva „frottírozatták magukat”. Két órával később, derékig vízben állva a másik hajóban megérkeztek útitársaik, akik először szembe a viharral vették az irányt, ám Tihany alatt már horgonyozni akartak. A horgonylánc azonban elszakadt, így tovább folytatták útjukat Füred felé, de ott nem tudtak kikötni. Kénytelenek voltak a hegyek alatt tovább vitorlázni Alsóörsig, ahol szembe érve Siófokkal, hátszéllel befutottak oda. A vihar egész éjjel tombolt, csak reggel csendesedett a szél, de a Balaton továbbra is erősen háborgott. Az egész társaság a gőzhajóval ment vissza Füredre, Blaha Lujzáék hajóját a „Baross” hátuljához kötve uszályként vontatták haza. Megérkezve a túlsó partra, az egész fürdőközönség a parton éljenzett.

A „nemzet csalogányában” mély nyomokat hagyott a kaland, lelkileg nagyon megviselte, később is borzad-

va gondolt vissza rá. Számára ezzel sajnos be is fejeződött a vitorlássport, a hajós élet, a balatoni túrázás: „*Nem volt többé hatalom, amely engemet a jachtra vitt volna; sőt, azóta, valahányszor a Baross-on kell megtenni az utat Siófok és Füred között, az előző naptól, amíg partra szállok, folyton izgatott vagyok. Mindent megpróbáltak, hogy legyőzzék izgatottságomat; de nem sikerült.*” Egyszer, jóval később, családjá nőtagjaival a gőzhajóval átmentek Siófokra, hogy az estét ott töltsék. Férje és fia a vitorlášhajóval mentek. Úgy tervezték, hogy az éjszakát nem szállodában, hanem a biztonságos kikötőben horgonyzó jachton töltik. Vacsora után el is helyezkedtek kényelmesen, de a művésznőnek nem sikerült aludni, olyan izgatottság vett erőt rajta, hogy - a nyáron egyébként korán kelő - nap felkeltét sem tudta megvárni, kivitette magát a partra és ott várta be a hajnalhasadást. El is adták azután szegény Blaha Lujza legnagyobb sajnálatára a korábban annyira megszeretett, és kitűnően megépített hajót (mely új tulajdonosával - Lili néven - még évekig szántotta a habokat, míg végül szétbontották és alkatrészeit eladták). A napló egy másik helyén szellemesen jegyzi meg a művésznő, hogy „*Már csak alig énekelheti valaki több joggal a „Hullámzó Balaton”-t, mint én.*”

De nem múlt el rajongása Füred és a Balaton iránt! Amikor naplójában régi jó barátjáról, Mangold Henrik főorvosról emlékezik meg, jellemző történetet mesél el: „*Kedves meglepetésben részesített Flóra leánya, midőn egy alkalommal feljöttek téli tartózkodásra Budapestre; hozott nekem sással bekötött két palack balatoni vizet. Nagyon megörültem figyelmének, e két palackot elhelyeztem pianínómra, s mindig jólesett, ha szemeimet e néhány csepp balatoni vízen pihentethetem.*” Továbbra is lejárt, és itt töltötte szinte minden szabad idejét. Mint fogalmazott, „*úgyszólván az elsők vagyunk az érkezésben, és az utolsók, amikor őszidőn távozásra kerül a sor.*” Más vizekre evezett azonban a szórakozás, pihenés terén. Naplójának Füredre vonatkozó fejezetét is egy jó tanáccsal zárja a lányos mamák számára: „*Hozzák férjhez adandó lányait Füredre, ott biztosan mihamarabb férjhez mennek. Mert annyi szép leányt férjhez menni, mint Füreden, még egy budapesti évad alatt sem tapasztaltam. Itt nem kell annyit bálozni, itt nem kell annyit öltözködni, mégis minduntalan kipattan egy újabb eljegyzés titka, és mi mindnyájan úgy örülünk minden hímen-hírnek, mintha a mi lányunkat vinnék fejkötő alá. Ez a családias együttérzés, ez a patriarkális állapot egyik legkedvesebb vonása Fürednek, amelyhez én bizony hű maradok mindenkorra. Csak azt ne kívánja tőlem senki, hogy még egyszer fölmerészkedjem a hullámzó Balaton tetejére...*”